

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

BRITISH-UKRAINIAN ACADEMIC CONGRESS

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

MARCH 20-22, 2026
LIVERPOOL, UNITED KINGDOM

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

BRITISH–UKRAINIAN ACADEMIC CONGRESS

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

March 20-22, 2026

Liverpool, United Kingdom

This edition was approved for publication on April 3, 2026.

Published in A4 format online on website:
<https://naukainfo.com/conference?id=107>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.

Liverpool, United Kingdom
2026

PHILOLOGY AND JOURNALISM

УДК 81'37: 141.7"652"

Гальчук Оксана Василівна

доктор філологічних наук, професор

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

АНТИЧНІ МОДЕЛІ ПАРАДОКСУ ПРОРОЧОГО СЛОВА

Анотація. У статті досліджено міфологічні архетипи пророчого слова (тут – Слова) як парадоксального, оприявлені в образах Піфії, Кассандри і Сивілли. Вони уособлюють три моделі слова, яке не лише передає інформацію, а й виступає формою одкровення. Вважаємо, що саме в античності (Есхіл, Геракліт, Плутарх, Вергілій) сформувалися основні моделі інтерпретації пророчого слова і постаті пророка, який перебуває на межі людського і трансцендентного досвіду. Ці моделі представляють різні способи співіснування істини, мовлення і людського сприйняття: затемнене слово оракула, що потребує тлумачення, втілюється в архетипі Піфії. Зрозуміле і ясне попередження пророка, якому, проте, не вірять, – це Кассандра. Натомість Сивілла репрезентує екстатичне мовлення, яке сприймається як божевілля або одержимість. Окреслення цих моделей не тільки дозволяє означити концепцію слова в античності загалом, а й з'ясувати витоки художньо-філософських розмислів над парадоксальністю слова в літературі модернізму і постмодернізму.

Ключові слова: античні моделі пророчого слова; міфологічний вимір; концепт мовлення; антропоцентризм

У літературі ХХ ст., особливо у творах інтелектуального спрямування, не раз художньо аналізувалася як типова ситуація своєрідного «балансування» людини на межі словесного хаосу і абсолютної ясності слова, що прирівнюється до божественного слова. Тільки в англійській інтелектуальній прозі це художньо-філософські розмисли Вільяма Голдінга, Айріс Мердок, Джона Фаулза; в американській – Вільяма Фолкнера, Кормака Маккарті, Тоні Моррісон; у французькій переважно в Альбера Камю, Жана-Поля Сартра, Мішеля Турньє та ін. Ці письменники творчо продовжували традицію митців раннього модернізму у їхньому пошуку Бога через повернення до Слова, що виливалося в актуалізацію таких жанрів, як драма-дискусія, інтелектуальний роман тощо, з одного боку. І розробкою мотивно-тематичного комплексу про Слово, що втрачає сенс, з другого, наприклад, у творчості драматургів-абсурдистів чи письменників-екзистенціалістів. Але в обох випадках це символізувало гостре відчуття самотності і автора, і читача, які прагнули бути почутими в цьому світі і водночас почути божественне Слово. Таке слово, яке претендує на знання прихованого або майбутнього, посідає особливе місце, адже в культурній історії людства слово не лише передає інформацію, а й виступає формою одкровення, є сакральним. Його носії – пророки, оракули, віщуни, сивіли – це постаті, які перебувають на межі людського і трансцендентного досвіду.

У світовій літературній традиції письменники постійно відтворювали суперечність між істинністю пророчого слова і реакцією на нього. Адже Слово, що містить істину, може залишатися незрозумілим, сприйматися як божевілля або бути відкинутим сучасниками. Водночас затемнене або двозначне висловлювання може набувати статусу авторитету саме завдяки своїй загадковості. Так формується парадокс вимовленого слова як пророчого. Позаяк у різних культурних моделях це проявляється по-різному, ставимо за мету окреслити міфологічний вимір парадоксальності слова, притаманний античності, сприймаючи його за витоки подальшої літературної традиції.

Під «парадоксом пророчого слова» розуміємо культурно зумовлений дисонанс між істинністю або претензією на істину пророчого висловлювання та його сприйняттям людьми, коли слово, що містить одкровення, виявляється незрозумілим, невизнаним або сприйнятим лише після здійснення пророцтва. Інакше кажучи, це ситуація, коли істина вимовляється, але не може бути повністю почута або прийнята.

Одним із перших культурних просторів, де цей парадокс набуває чіткої форми, є античність. Саме в ній сформувалися основні архетипи пророчого слова, оприявлені в міфологічних топосах Піфії, Кассандри і Сивілли. У міфології всі ці образи пов'язані з Аполлоном: у Дельфах Піфія є транслятором того, що говорить Аполлон. Донька троянського царя Кассандра передбачає майбутнє, але (таким було покарання Аполлона) ніхто її не слухає. Сивілла, саме ім'я якої означає «пророчиця», була коханкою бога Аполлона, від якого вона отримала дар передбачення, ставши жрицею у його храмі в Кумах.

Кожному з цих архетипів як моделі парадоксального мовлення чи моделі істини притаманний комплекс рис, які визначають характер слова і ставлення до нього. Адже антропологічний аспект парадоксу пророчого слова пов'язаний не лише з природою істини, а й з межами людського сприйняття істини. Тобто проблема лежить між словом і слухачем. Так, слово Піфії – типу сакрального оракула – є «темним» і символічним, проте люди довіряють йому. Це пов'язане з уявленням про пророче слово, яке, на відміну від звичайного мовлення, не підпорядковується повністю раціональним законам комунікації. Воно часто має символічну, затемнену або багатозначну форму, апелює до знаків, натяків, образів. Звідси переконання, що істина не може бути передана прямо і потребує герменевтичного тлумачення. Проте для типу трагедійного пророцтва, яке втілює Кассандра, характерне зрозуміле, ясне і пряме слово, але йому не довіряють. Натомість Сивілла як тип екстатичного одкровення володіє навіть надлишком істини, але це викликає страх у людей і, відповідно, відчуження пророчиці. Так пророче слово стає руйнівним для самого пророка.

Отже, кожна з означених міфем є носієм слова, хоча і не всі його автором (як у випадку з Піфією, яка є лише виконавцем «слова» Аполлона), але водночас моделлю істини, де Піфія – це герметична й інституційна істина (*oracular speech*), Кассандра – істина неприйнятна і трагічна (*tragic truth*), тоді як Сивілла символізує руйнівну екстатичну істину.

Літературно-філософське обґрунтування перших двох типів – Піфії і Кассандри – запропонував Плутарх у діалозі «Чому Піфія не говорить віршами», окресливши, по суті, концепцію оракула. Насамперед автор озвучує позицію античності до слова взагалі, вдаючись до загальнозрозумілої метафори: вживання слова подібне до зміни курсу монети, яка в різний час має різну *вартість, вживаність і поширення* (курсив наш) [3]. І якщо раніше сакральне слово оформлювали гекзаметром, то сучасні автори піфії розмовляють прозою. Плутарх пояснює, що Піфія не є автором, а лише провідником божественного голосу. Тому її мова «темна» через людський інструмент, яким інтерпретується божественне слово. Звідси висновки: бог Аполлон лише надихає оракул, але форма вислову залежить від неї, тож пророче слово є поєднанням божественного імпульсу і людського висловлювання. А відтак авторитетність (цінність) слова не залежить від його ясності і зрозумілості, оскільки божественне слово завжди інтерпретується мовцем (піфією), тому може бути і двозначним, і незрозумілим. У цьому і полягає парадокс мовленого, яке не належить цілком ні богові, ні людині: «The prophetic faculty is not wholly divine nor wholly human, but something shared between both» [4].

Ця позиція Плутарха перегукується з Гераклітовою думкою про те, що бог не говорить прямо, а подає знаки і натяки через пророчий голос: «The lord whose oracle is at Delphi neither speaks nor conceals, but gives a sign» [3]. У фрагменті про дельфійський оракул Геракліт окреслює природу оракулярного слова як знаку. У цьому сенсі слово Піфії постає як протилежність пророчому слову Кассандри, яке вимовляється прямо. Антиномія базується на протиставленні форми і змісту: слова Піфії не солодкі, але правильні, а проблема сучасників у тому, що саме солодкі речі вони вважають правильними.

Несолодкі (за формою) речі Піфії не сприймають, але і несолодкі за змістом слова Кассандри теж. У цьому полягає трагізм обох героїнь. Про парадокс пророчого слова доньки троянського царя Пріама говоритиме і «батько трагедії» Есхіл в «Агамемноні» – першій частині трилогії «Орестея». В образі Кассандри актуалізуються такі концепти, як поєднання дару пророцтва («Цей дар від Аполлона, бога віщого» [2, с. 211]) з неможливістю бути почутою («відтоді віри вже не ймуть мені» [2, с. 212]); розуміння трагічного аспекту пророчого слова («Весь хист, мови дар / Ідуть на те, щоб роз'яснити, / Що завтра нас – лихо жде» [2, с. 209]); властивість пророцтва підтверджуватися постфактум («Хоч вірте, хоч не вірте – мені байдуже: Майбутнє – вже йде [2, с. 212]). Тож слово і істина, які промовляє Кассандра, як і її доля, трагічні. При цьому, на відміну від Піфії, вона говорить без символіки, прямо, без герменевтичної гри, і саме тому їй не вірять. Знову парадокс: чим зрозуміліше і ясніше слово, тим менше до нього прислухаються. Напевне, тут треба зауважити і про можливу антиномію «первісне – оброблене (цивілізоване)» мовлення. Мовлення Піфії є зразком необробленого, примітивного, автентичного, подібним до звуків у природі, які давні греки також вважали голосом бога. Тоді як мовлення Кассандри – це вже голос «удосконалений», а отже, у певному сенсі відсторонений від божественного.

Третя антична модель парадоксу Слова втілена в міфемі Сивілли – це пророцтво у стані екстатичного одкровення, яке руйнує самого пророка. На відміну від мовлення Піфії, Сивілліне слово не інституційне, але й не прокляте, як у Кассандри, недовірою. Та сам процес народження її Слова нагадує напад божевілья. У VI книзі «Енеїди» Вергілій зображує Сивіллу у стані божественного шалу, коли здригається тіло, змінюється голос, втрачається контроль: «і раптом обличчя й весь вигляд змінився, / Коси розвіялись в неї, а груди здіймаються, й серце / Диким набрякло шаленством, і більша здається, і голос / В неї нелюдський. Овіяна силою близького бога...» [1, с. 130]. Тобто слово виникає через пророка, але не належить йому. Поет йде, по суті, за Гераклітом, який пояснював, що Сивілла божевільними устами промовляє не смішні, не

прикрашені і не лестиві слова, але її голос сягає тисячоліть завдяки богові [3]. Порівняймо: у Вергілія Аполлон також вгамовує цей шал: *«Та у печері віщунка, іще не приборкана Фебом, / В шалі бушуючи, пробує, чи не удасться позбутись / Бога великого з серця. Та бог тим більше уста її / Спінені тисне, і серця її дикість приборкує дужче, / І втихомирює»* [1, с. 130]. Так виникає ще один парадокс пророчого слова: істина звучить як божевільня. У майбутньому у світовій літературі з'явиться ціла низка персонажів-правдолюбів, яких оголошуватимуть божевільними.

Отже, в античній традиції парадокс пророчого слова проявляється в кількох типових моделях: герметичне слово дельфійського оракула (Піфія), яке потребує тлумачення; трагічне пророцтво Кассандри, якому не вірять попри його ясність; екстатичні видіння Сивілли, сприйняті за божевільня чи одержимість. Через ці образи культура осмислює проблему меж між знанням, мовленням і вірою.

Парадокс пророчого слова зберігає актуальність упродовж усієї європейської культурної історії. Він стає основою для численних літературних сюжетів, у яких досліджується природа істини, відповідальність пророка та можливості слова передати знання про майбутнє. Подальше дослідження парадоксу мовленого як культурної проблеми розглядаємо в діахронічній перспективі: якщо для античності слово «темне», але при цьому авторитетне, то в добу модернізму (як, наприклад, у драматургії М. Метерлінка) воно безсиле висловити жах перед Невідомим. Натомість у літературі доби постмодерну, попри концепти бібліотеки і слова загалом як одних з основних, слово інтерпретується випадковим, що відповідає ігровому й іронічному дискурсу постмодернізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вергілій. Енеїда. Київ : Дніпро, 1972. 354 с.
2. Есхіл. Орестея. *Есхіл. Трагедії*. Київ. Дніпро, 1990. С. 174 – 303.

3. Heraclitus. Fragment B93. *Kirk, G. S., Raven, J. E., Schofield, M. The Presocratic Philosophers.* Cambridge: Cambridge University Press, 1983. URL :
<https://ia803200.us.archive.org/26/items/presocraticphilo033229mbp/presocraticphilo033229mbp.pdf>
4. Plutarch. Why the Pythia Does Not Now Give Oracles in Verse. URL : Plutarch: On the Pythian Responses